

НЕКА ПИТАЊА У ВЕЗИ ТЕМАТИКЕ „ПРАВНА НАУКА
И НАСТАВА У ЈУГОСЛАВИЈИ“ (*)

I. — 1. — Код нас још увек, бар за један одређени моменат, не постоји сагласност каквог правника желимо односно какав правник нам је потребан. То се најнепосредније види из приличне различитости наставних програма на правним факултетима у нашој земљи. И не само из тога. Оцена квалитета младих правника који сада завршавају факултет у суштини се своди на питање какав нам је правник потребан, пошто се оцена квалитета стручњака може давати само под претпоставком унапред одређених захтева које друштво поставља пред факултете.

Ово питање се поставља независно од постојања или не тзв. степенасте наставе, у погледу чије тихе ликвидације постоји изгледа општа сагласност, и то у првом реду, по нашем мишљењу, у вези са кадровским потребама и могућностима запошљавања лица која би завршила први степен факултетске наставе, као и у вези са изванредно великим значајем који се код нас (уз све супротне декларације) даје врсти и рангу школе одн. дипломе која се има. Отуда се ово питање поставља и у односу на целовиту четворогодишњу наставу, при чему се оно јавља у два основна аспекта: каква треба да буде садржина наставе-знања дипломираног правника, и у којој мери је солидно савладана та садржина у току студија.

У колико је реч о садржини наставе-знања дипломираног правника, два се основна, и то стално спорна питања постављају: с једне стране питање тематике и обима правне наставе, а с друге стране питање јединствености или усмерености одн. вишеструкости ове наставе.

Уколико је реч о садржини наставе-знања дипломираног правника, мишљења: сувише је историцизма у настави; преоптерећеност обима наставе; недовољност познавања нових друштвених и правних установа нашег друштва, државе и права; недостатак специјалних правних дисциплина којима се одликује савремени правни живот у свету; недовољна практичност и способност за примену стечених теоретских знања; итд., итд. С једне стране замера се занемаривање тзв. класичних, великих предмета а насупрот томе приговара се што у настави не постоје нове специјалне гране права, као што су саобраћајно право, ауторско право и право индустријске својине, правна психологија и логика и др. На једној страни се указује на недовољност посвећивања пажње новим установама социјалистичког друштва и права, а посебно нашег права, па се у вези с тим указује на потребу и сасвим нових дисциплина, али се у исти мах чине приговори

---

* Поводом састанка у Загребу у новембру 1966 године од стране Савеза удружења правника Југославије.

већ уведеним новим дисциплинама управо по овом основу и на овој бази као тобоже још недовољно одређеним наставним областима и са неизграђеном самосталном тематиком, уз стално указивање да се сва та тематика новог може сасвим добро и довољно уклопити у „велике“, „класичне“, правне дисциплине.

Све ово стоји као отворени проблем кроз који се изражава став друштва у погледу лика правника и тематике и обима наставе-знања на нивоу факултета. Све то ће сигурно увек и стално бити предмет дискусија и мењања. У погледу свега овог као основног гледања на наше правника и на на нашу правну наставу, свакако да никада неће моћи бити постигнута сагласност свих заинтересованих кругова, установа, организација, удружења и појединаца. Посебно не у оквиру целе Југославије, с обзиром на различите прилазе систему високог школства код нас. Међутим, мислим да је и потребно, и корисно, и могуће да се управо кроз удружења правника организује и проведе једна дискусија и анкета о свему овоме, и то управо кроз основне подружнице правника. На бази тога материјала требало би покушати и израдити један заједнички став, водећи разуме се рачуна о могућностима које могу савладати студенти у току четворогодишњих студија. Истина и досад су наши правни факултети чинили све што је у њиховој моћи да сазнају мишљења правника о овоме, али се не би могло рећи да су наилазили на довољан одзив. Ако нам је дозвољено да кажемо нама се чини да сви наши овакви састанци „на врху“ нису у могућности да нам дају довољно основа за једно трајније решење. Потребна је консултација и млађих генерација завршених правника, и то са разних радних мјеста, посебно оних који раде у привреди и управи. Зато би наш предлог био да се на овом састанку само формулишу бар основна питања која стоје у вези са проблемом тематике и обимом наше наставе-знања најширих кругова правника, посебно млађих генерација. На основу тога би се направила анализа која би била основа за један јединствени наставни план за све наше правне факултете, управо предлог удружења правника у том смислу како факултетима тако и републичким скупштинама. А таква јединственост је и могућа и потребна, посебно зато што смо трамо да мора доћи време када ће млади правници који су рођени одн. који су завршили правни факултет на територији једне републике тражити запослење и радити на територији других република, и то много више него што је данас случај. Републичке границе одн. учауреност у погледу запошљавања и кретања кадрова морају бити све више превазилажени.

У тесној вези са питањем тематике наставе и знања дипломираног правника поставља се и питање јединствености или усмерености одн. вишеструкости ове наставе. Другим речима: да ли правни факултети треба да образују, у току основне четворогодишње наставе, једног јединственог стручњака са јединственим знањем, или пак факултети треба да формирају, путем усмеравања, група, одсека, смерова (у завршним годинама студија), више врста стручњака, више врста правника, с тим да би између тих врста правника постојале такве разлике које би сваку од тих врста одн. група управо оспособљавале за одређене врсте послова, дакле за одређена

радна места, која заузимају лица са свршеним правним факултетом. У овом погледу постоје сада разлике у плановима појединих правних факултета, а још више постоје разлике о оправданости формирања више врста правника. При томе оно што је најзначајније у пракси, приликом запошљавања не води се рачуна о смеру који је поједини правник завршио, већ се сви они за сва радна места једнако третирају. То је израз друштвене неафирмативности разноврсних ликова правника, па се поставља питање да ли до тога долази због недовољног познавања оваквог система наставе или због тога што нама није потребно више врста правника са различитим образовањем. Другим речима поставља се питање да ли су послови које је некада могао да врши правник јединственог лика и општер правничког образовања и данас још увек недовољно диференцирани, или су ти послови заиста такви да траже увек једно основно заједничко правничко образовање. — У овом погледу управо правници из праксе треба посебно да кажу своју реч. Изгледа чак да постоји извесни раскорак између онога што раде неки правни факултети и схватања појединих служби за које управо факултети сматрају да треба да спремају посебно усмерене правнике. О овом питању мислимо да треба отворено и перспективно продискутовати, при чему би требало поступити на исти начин као и код претходног питања садржине наставе, јер су то два суштински повезана и нераздвојна питања. Па ако се дође до заједничког закључка да је нама потребно више врста правника, а не „класичан“ правник јединственог правног образовања, онда са тим треба упознати све заинтересоване и одговорне факторе у нашој земљи, и таквој различитости лика правника дати одговарајући практични значај при запошљавању, исто онако, на пример, као што се то чини са дипломираним грађевинским или технолошким инжењерима.

2. — Кад је реч о настави, посебно о настави на основном четворогодишњем курсу, потребно је посебно подвући да је у нашој земљи учешће истакнутих правника из праксе тако минимално, да се о њему тешко може и говорити. Међутим, у многим земљама то учешће, сарадње, помоћ у настави од стране стручњака правника који раде у пракси и који су се истакли својом спремом и способношћу за целовитим сагледавањем појединих правних области, — су много више развијени. И то у обостраном интересу. У наставу се уносе свакодневни проблеми које живот намеће и са њима се упознају студенти, управо на њима проверавају стечена теоријска знања, а код оваквих сарадника из праксе развија се способност продубљенијег и целовитијег посматрања питања на којима они раде на свом радном месту.

Мислимо да би наше саветовање требало да укаже да сав значај ове сарадње и да учини сугестију да се она развије у што је могуће већој мери. Ми данас имамо — и старијих и млађих — правника који раде у пракси чија би сарадња у настави била врло корисна. Треба се ослободити класичних облика и категорија ангажовања ових лица у извођењу факултетске наставе, при чему, с обзиром на финансијске тешкоће наших факултета, треба обезбедити оваквим стручњацима један део редовног службеног

времена за рад на факултетима, тако да се тај рад сматра саставним делом њиховог радног места.

3. — За оцену квалитета нашег правника као стручњака од посебног значаја је и питање у којој мери је у току студија солидно савладана материја која је предмет правне наставе и у којој мери је млади правник оспособљен да на бази стечених знања решава питања која ће му пракса постављати на његовом радном месту.

У овом погледу се увек чине приговори младим правницима од стране старијих правника, па тиме и приговори и самим факултетима. У томе постоји свакако један израз „сукоба генерација“, а делом и погрешно схватање да се студент на самом факултету може и треба да оспособи за рад на сваком радном месту, и то практично, као да се у пракси не учи исто тако и онолико колико и на самом факултету. Имајући све ово у виду, мислимо да су многи приговори неоправдани и да знатан број нових дипломираних правника носи са факултета потребно знање. Можда би се обрнуто могло, а у знатном броју случајева морало поставити питање да ли се увођење у рад на радном месту младог стручњака врши онако како би то требало да буде, а посебно да ли се то врши систематски и уз помоћ најбољих правника који дуже времена раде у пракси. Изгледа да то код нас недостаје у највећем броју случајева, тако да је млад правник најчешће препуштен сам себи, што свакако није добар начин. Отуда би наше саветовање требало да се позабави овим питањем, тако да оно постане саставни део рада наших подружница. Потребно је овде формулисати и истаћи дужност изградње једног система путем кога би млад стручњак био увођен у праксу на радном месту, од чега би сви имали врло велике користи.

Међутим, и поред свега овога, остаје, јер то често многи од нас постављају, питање довољне солидности савлађивања наставне материје у току студија, а посебно питање да ли су се студенти сродили са целокупношћу права у току студија, тако да га они сагледавају и познају као једну целину а не само као збир разбијених испитних материја-предмета. Мислимо да са стањем у овом погледу не можемо бити задовољни. Недостаје још увек једна систематичност у раду наших студената, а посебно недостаје једно „уживљавање“ и „свођивање“ са правом, правном и друштвеном проблематиком. Недостаје довољно дискусија, семинара, наградних радова и других облика индивидуалног приказа савладаног материјала, бар не на страни највећег броја студената. Недостаје већи број припремљених дискусаната и одличних испита. Мислимо да се то мора констатовати и предузимати мере да се у овом погледу стање побољша.

II. — У савременом друштву постоји захтев и потреба за перманентношћу усавршавања, специјализације и освежавања стручног знања код стручњака са високошколском спремом. Тај захтев и та потреба постављају се и у погледу правника, а да ли ми и у коликој мери њему удовољавамо. Нажалост врло мало и сасвим недовољно, посебно не на један систематичан начин и у односу на довољно велики круг стручњака.

Промене у домаћем и страном законодавству су перманентне и честе; систем изграђиван кроз судску праксу је данас основица рада уз сам законски одн. дормативни текст; међународни извори и текстови постају сваким даном све бројнији и за свакодневни правни живот све значајнији; нове гране права се развијају у току живота једне генерације утичући битно на целокупност правног поимања и резонувања. Све то и посебно потреба допунског специјалистичког правног образовања и продубљеног познавања одређених правних проблема за рад на одређеним правним пословима (на пр. спољна трговина, саобраћај, привредни судови, малолетнички криминал, старатељство и др.) нужно намећу изградњу једног систематичног начина и поступка за периодично усавршавање, проверавање и допуњавање правног знања на страни правника који раде у пракси, и то како млађих правника тако и оних са најдужим практичним стажом. Данас се у овом погледу пуно ради у свим развијенијим земљама, и то врло систематично и перманентно.

Мислимо да би на овоме наше саветовање требало да се посебно задржи и да укаже на ову заиста значајну потребу. Треба указати, имајући у виду наше могућности (и то нажалост у првом реду финансијске), на категорије лица и врсте послова у погледу којих би требало организовати овакво систематско проширивање и прудубљивање спреме за рад у пракси. Треба указати ко би то требало да организује и обави, при чему то у првоме реду, мислимо, треба да буду факултети и научни институти. Али не само они. Има код нас органа који би могли да буду носиоци ових послова (на пр. јавна правобранилаштва и привредне коморе за правне проблеме спољне трговине). Или поједина специјализована стручна удружења, која су и до сада, својим састанцима и саветовањима, највише чинила и доприносила у овом погледу.

При томе треба посебно подвући три ствари:

а) У сваком поједином случају овај посао треба да буде обављен, почев од утврђивања програма овог рада па до учешћа у извршењу овог рада, уз пуну сарадњу свих заинтересованих фактора и установа, јер без тога он се неће претворити у једну друштвено обавезну, актуелну и живу „перманентну школу“ свих и за све, дакле у један систематичан рад у коме сви уче и сви доприносе што бољем сазнању и упознавању права.

б) Све ово не треба да утиче на рад наших подружница и специјализованих стручних удружења у области правних и друштвенополитичких наука на окупљању правника ради разматрања појединих правних питања, како је то и до сада чињено. Све то такође не треба да умањи разна саветовања која организују наши институти и поједине установе.

ц) Најзад, овакав рад развиће код наших правника потребу и жељу за већим и систематичнијим праћењем правне литературе код нас, па и за широм и бројнијом сарадњом у нашим правним часописима и другим публикацијама. А ми имамо доста велики број правних часописа, и то релативно већи него многе друге земље нашег ступња развика. Међутим, мислимо да се не бисмо могли похвалити са бројем наших правника који те часописе и остале публикације примају и прате. Још мање можемо бити

задовољни у погледу броја и круга лица која сарађују у часописима. Има се утисак да је тај круг сувише узан, а посебно да је врло мало сарадника изван централних савезних и републичких органа. Нарочито да је мали број сарадника из круга правника који раде у привреди, а тамо су проблеми често нови и врло компликовани. Зато треба подстицати и развијати ову сарадњу у далеко већем обиму него што је она сада. А то ће имати још једну позитивну последицу: тематика написа у нашим часописима постаје све савременија и износиће питања која управо пракса сматра као значајна и важна. А то ће бити од утицаја и на тематику целокупног научног рада код нас, као што је то случај у многим земљама где се често тематика систематског научног рада темељи на оваквим „зововима“ праксе.

III. — Питање оцене стања научног рада на пољу права код нас у раздобљу од Ослобођења до данас је свакако једно од најспорнијих. Међутим, чини нам се да би се могло рећи да многа негативна мишљења долазе управо због непостојања потпуног и систематског прегледа свега што је урађено за протеклих двадесет година. Зато морамо најпре стећи пун увид у све оно што је урађено, да бисмо могли давати, по разним основама, оцену тога, а затим и формулисати путеве, обим, садржину, ниво научног рада у области права код нас, данас и убудуће.

Прво питање се поставља у погледу тематике нашег досадашњег научног рада: да ли се он односио на питања која су од значаја и актуелна за наш савремени правни и друштвени живот и развитак, и да би се он односио на проблеме које данас разматра савремена правна наука у свету. Уз све пропусте који су учињени и који се чине ми сматрамо да можемо бити у основи задовољни. Наша правна наука живи и развија се са животом и развитком нашег друштва, обухватајући и обрађујући многа питања која су се постављала у вези са нашим законодавством, у вези са нашим учешћем у међународном животу, у вези са нашим целокупним друштвеним развитком. Наведимо само неколико примерака. Зар питање својине, посебно друштвене својине и својинских права у вези са објектима друштвене својине није предмет врло озбиљних дискусија, при чему су формулисана врло различита мишљења која су сва на линији марксизма и социјализма. Може се желети да се дође до више сагласности, али се то не може постићи неким аутентичним или ауторитативним тумачењем нашег уставног система већ сталном борбом мишљења која може показати да и уставне формулације нису правно ни најјасније па ни најправилније. Зар питање у вези нашег федерализма не прожимају многе студије у области свих грана права, при чему мислимо да пуна и права сараднина нашег федерализма треба да проистекне управо кроз овакво његово проверавање кроз живот. Може се полазити од лепих жеља и формула да би се они прихватили као опште правно теоретско гледиште о нашем федерализму, но ми сматрамо да права научна обрада овог питања може да уследи тек и управо кроз проучавање његове примене. Зар није наша правна наука већ дубоко и врло студиозно учинила значајан напредак у обради многих нових специјалних области у односу на које смо једва били заинтересовани пре рата а кроз које се данас тако интензивно развија наш при-

вредни живот; ауторско право, индустријска својина, саобраћајно право, атомско право, спољнотрговинска арбитража, међународна купопродаја, међународно приватно право, итд., итд. Зар наш комунални систем није предмет многих радова у нашој правној литератури и правној науци, тако да већ имамо и систематска дела о комуналном уређењу, и то не само једно дело. Зар право о радним односима, уз све различитости мишљења о суштини и правној природи радних односа код нас, није добило врло широку обраду, при чему радничко самоуправљање постаје основни предмет и основни критеријум научне и стручне обраде питања из ове области. И тако бисмо могли навести још низ других области и питања која су била предмет научне и стручне обраде код нас. Све то, разуме се, не значи да можемо бити са урађеним и постигнутим потпуно задовољни, али исто тако мислимо да се не може сувише негативно оцењивати и песимистички гледати оно што је урађено. Свакако да би било боље да је урађено и више али треба упоредити то што је код нас урађено са оним шта се ради и шта је урађено у другим земљама — како социјалистичким тако и капиталистичким — па покушати дати оцену пређеног и урађеног. Зар сам број правних часописа који код нас излазе, истина не увек лако и не увек са потребним задовољством, није доказ једног довољно широког и интензивног научног и стручног рада: уз све учешће у изградњи правног система и правних установа, све то треба ценити и нимало потцењивати. Зар неколико стотина, нажалост често због недостатка материјалних могућности нештампаних, докторских дисертација није доказ интензивног рада; треба само објавити списак брањених докторских дисертација за протеклих двадесет година па би се видело колика је и свестрана и савремена тематика која је кроз њих обрађивана. Зар низ зборника радова о научним саветовањима није леп прилог и резултат наше правне науке, остварених заједничком сарадњом људи са факултета, из научних института, из праксе.

Сматрали смо да је потребно указати на учињено, што, разуме се, не може и не сме да изазива неко самозадовољство. Напротив. Има свакако, посебно у области опште теорије права и систематике, још много да се ради и уради, али сматрамо да је боље да општа теоријска питања и систематски проблеми буду обрађивани на основу претходних научних расправљања ужих и конкретних питања, ако се не жели пасти у догматизам и формалну „чисту правну науку“. Отуда бисмо учинили управо замерку што нису довољно теоријски обрађивани, коментарисани и критиковани поједини случајеви и проблеми који су се јављали у пракси — судској или било којој другој. Из те праксе теорија треба да црпи што може више тематике за научни рад, и пропусти у томе погледу су доста озбиљни. Истина код нас није обезбеђено да пракса ажурно и чак свакодневно износи питања и проблеме са којима се среће, тако да у том погледу треба учинити значајан заокрет. У томе сигурно заостајемо, а то је свакако од штете како за правну науку тако и за саму праксу.

У вези са досадашњим научним радом код нас поставља се питање недостатка монограске обраде појединих питања. С једне стране број чланака у часописима у којима се, на начин и у обиму колико је то могуће учинити у једном чланку, разматрају поједина питања није мали. С друге

стране ми данас имамо, и то не само по један, систематске удбенике за све гране права, мада често на нивоу потреба за студенте а не и са таквом целовитошћу обраде појединих грана права да би то било од користи и свршеним правницима који раде у пракси и који већ имају извесно искуство у примени права (ово се свакако мора радити у сарадњи већег броја односних стручњака из целе наше земље, као што се то ради свуда у свету, а нашта се ми, нажалост тешко привикавамо). Међутим, и у том погледу се управо осећају највеће празнине код нас, недостају нам систематски и продубљене обраде појединих установа и питања кроз монографске радове. У томе погледу свакако заостајемо за многим земљама, а посебно за многим социјалистичким земљама. А такво стање је израз недовољног систематичног научног раад на страни оних који овакве монографске радове могу да стварају. Такво стање је и израз сувише ангажованости многих наших научних радника на другим пословима. Најзад, такво стање је и последица изванредне „нерентабилности“ рада на монографским обрадама појединих питања: сигурно је да се данас ништа мање „не исплати“ него вишегодишњи мукотрпни рад на монографијама, које на крају тешко могу да нађу и свога издавача. Зато сматрамо да ово наше саветовање треба посебно да се заинтересује за ово стање и да учини потребне сугестије да се нађу средства за далеко већи број монографских радова — свих врста и у свим областима.

IV. — Код нас се често дискутује ко може односно ко треба да се бави научним радом. Сигурно је да је то дужност људи који раде на факултетима и научним институтима. При томе не би се могло рећи да је, ради извршења овог задатка, код нас остварена најбоља могућа и потребна сарадња између факултета и самосталних научних института. А она је нужна и корисна. Истина она појединачно постоји, али то није довољно. Та сарадња треба да буде далеко систематичнија и интензивнија, јер заиста нема никаквог разлога да она таква не буде: потребно је више плана код постављања задатака у области научног рада и више дисциплине у усмеравању својих индивидуалних склоности на заједнички рад при обради плански постављене заједничке тематике.

Међутим, кад је реч о лицима која треба и која могу да се баве научним радом њихов круг се не може и не сме никако сводити само на лица која раде на факултетима и у научним институцима. У нашим органима, установама и предузећима, међу судијама, функционерима, правним референтима и саветницима, адвокатима и другим правницима који раде на тако различитим радним местима и пословима, развио се и постоји велики број правника који могу да се баве научном обрадом појединих питања. Њихов број је далеко већи него што се то обично зна и има у виду. Њихово знање и њихове способности за научну обраду појединих питања су далеко већи него што је јавно знано и познато. Ти људи представљају један велики и значајан радни потенцијал за научни рад у нашој земљи. Потребно је систематски радити да се ти људи упознају и да се привуку на научни рад. У томе погледу посебна дужност лежи на научним институцијама. Они треба да изграде систем привлачења ових људи на већи или

мањи рад кроз институте, пружајући им материјал, литературу и сваку другу помоћ. Тиме ће се знатно проширивати круг за научну обраду способних људи, а такође остваривати што тешње повезивање тематике нашег научног рада са свакодневним проблемима живота и праксе. А од тога сви могу да имају користи.

Бор. Т. Благојевић

НЕКЕ МИСЛИ ПОВОДОМ ИЗМЕНА ЗАКОНИКА О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Почетком новембра ове године, Савезни секретаријат за правосуђе изнео је на примедбе и мишљење Преднацрт закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, начињен вероватно у том секретаријату. Ближи подаци о комисији или особама који су радили на састављању преднацрта недостају. Аутори нацрта наших закона остају по правилу анонимни, иако би сазнање њихових имена значило нешто више од задовољења прости радозналости. Извесно је изгледа само једно, да иницијатива ни овог пута не потиче од судова, одакле би у првом реду требало да потекне, по самој природи материје, и с обзиром на нову функцију дату судовима да прате и проучавају друштвене односе и појаве од интереса за остваривање својих задатака и дају предлоге за спречавање друштвено опасних и штетних појава, и за учвршћивање законитости. Место да буду покретачи и тумачи реформе, судови ће бити примењивачи закона који долази одозго, и који ће њима бити тумачен.

Желели бисмо да изложимо неке мисли које се јављају поводом овог преднацрта уопште, и друге, у непосредној вези са његовим текстом.

I.-1 — О изменама једног закона тешко је расправљати, ако се истовремено са предлогом измена јасно не формулише шта се сматра недостатком досадањег регулисања, и шта се жели постићи предложеним изменама, а управо такво објашњење у овом случају недостаје. Из онога што се у вези са изменама расправљало у разним телима, и онога што се у штампи писало, могло би се закључити да је разлог за измену Законика о кривичном поступку у томе, што су органи унутрашњих послова вршећи своју службу, чинили крупне злоупотребе, па се идући за логиком, даље закључило да тих злоупотреба неће бити ако се тим органима ускрати свако учешће у кривичном поступку. — Такав разлог за измену Законика, ако би био једини, не би се могао прихватити: Ако једна служба у државној управи крши прописе и чини злоупотребе у вршењу функције другим речима ако зло лежи у деловоњу службе а не у правним прописима које служба примењује, онда је бесмислено у циљу отклањања тога зла мењати правне прописе, него треба изменити стање које влада у тој служби. Ако у једној служби има злоупотреба, начин да се оне отклоне није ни у томе да се одузме један део функција те службе и пренесе на друге органе, већ